

Vergaderjaar 1998–1999

26 051

De proliferatie van nucleaire, biologische en chemische wapens en de Nederlandse krijgsmacht

Nr. 3

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 13 november 1998

De vaste commissies voor Defensie¹ en voor Buitenlandse Zaken² hebben op 27 oktober 1998 overleg gevoerd met minister De Grave van Defensie en minister Van Aartsen van Buitenlandse Zaken over **de proliferatie van nucleaire, biologische en chemische wapens** (26 051, nr. 2). Van het gevoerde overleg brengen de commissies bijgaand beknopt verslag uit.

¹ Samenstelling:

Leden: Van den Berg (SGP), Zijlstra (PvdA), Hillen (CDA), Valk (PvdA), voorzitter, Hessing (VVD), ondervoorzitter, Van Ardenne-van der Hoeven (CDA), Duivesteyn (PvdA), Hoekema (D66), Stellingwerf (RPF), Essers (VVD), Verhagen (CDA), M. B. Vos (GroenLinks), Van 't Riet (D66), Van den Doel (VVD), De Haan (CDA), Koenders (PvdA), Van der Knaap (CDA), Harrewijn (GroenLinks), Niederer (VVD), Timmermans (PvdA), Van Bommel (SP), Oplaat (VVD), Albayrak (PvdA), Balemans (VVD), Herrebrugh (PvdA).

Plv. leden: Dittrich (D66), Swildens-Rozendaal (PvdA), Leers (CDA), Van Oven (PvdA), Weisglas (VVD), Arib (PvdA), Ter Veer (D66), Van Middelkoop (GPV), Passtoors (VVD), Van der Hoeven (CDA), Vendrik (GroenLinks), Lambrechts (D66), Blaauw (VVD), Eisses-Timmerman (CDA), Van Dok-van Weele (PvdA), Ross-van Dorp (CDA), Karimi (GroenLinks), E. Meijer (VVD), Dijkema (PvdA), Marijnissen (SP), Voorhoeve (VVD), Van Gijzel (PvdA), Wilders (VVD), Apostolou (PvdA).

² Samenstelling:

Leden: Blaauw (VVD), Weisglas (VVD), Van den Berg (SGP), Ter Veer (D66), Van Middelkoop (GPV), Apostolou (PvdA), Van Gijzel (PvdA), Voorhoeve (VVD), Hillen (CDA), Valk (PvdA), Verhagen (CDA), ondervoorzitter, Hessing (VVD), Van Ardenne-van der Hoeven (CDA), Hoekema (D66), Marijnissen (SP), M. B. Vos (GroenLinks), Dijkema (PvdA), Van den Doel (VVD), Koenders (PvdA), De Boer (PvdA), voorzitter, Ross-van Dorp (CDA), Karimi (GroenLinks), Timmermans (PvdA), Wilders (VVD).

Vragen en opmerkingen uit de commissies

De heer **Van den Doel** (VVD) stelde dat in de notitie terecht wordt gewezen op de gevaren van de toenemende mobiliteit van de civiele en militaire kennis op het terrein van biologische en nucleaire wapens en wees in dit verband op de ontwikkeling van massavernietigingswapens in Irak, India en Pakistan en de bomaanslagen in Kenia. Er kunnen zo'n 30 landen op de zwarte lijst van verdachte landen worden geplaatst, wat de omvang van het probleem schetst. De VVD-fractie betreurt het dat dit punt in Europa niet hoog op de agenda staat. In Europa leeft de kortzichtige gedachte dat het hier niet direct een bedreiging betreft voor het Europese continent.

Er gaat een groot gevaar uit van de voorraden van chemische wapens in Rusland. In de notitie staat dat voor vernietiging van die voorraden ongeveer 6 mld. dollar nodig is. Er is slechts een viertal Westerse landen, waaronder Nederland, dat in totaal 250 mln. dollar wil bijdragen. De rest van de internationale gemeenschap laat het afweten. Gelet op de interne politieke en economische crises kan worden geconcludeerd dat Rusland zelf dit probleem niet op korte of lange termijn adequaat kan oppakken. Wil het kabinet het probleem van de voorraden chemische wapens in Rusland aan de orde stellen in gremia als de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), de Europese Unie (EU) en de Verenigde Naties (VN)?

Plv. leden: Dijkstal (VVD), Bolkestein (VVD), De Graaf (D66), Van 't Riet (D66), Rouvoet (RPF), Belinfante (PvdA), Duivesteyn (PvdA), Patijn (VVD), Visser-van Doorn (CDA), Zijlstra (PvdA), Eurlings (CDA), Cherribi (VVD), De Haan (CDA), Scheltema-de Nie (D66), Van Bommel

(SP), Harrewijn (GroenLinks), Bussemaker (PvdA), Remak (VVD), Albayrak (PvdA), Van Oven (PvdA), Leers (CDA), Vendrik (GroenLinks), Feenstra (PvdA), Balemans (VVD), Van den Akker (CDA).

Er zijn nog steeds landen die weigeren om wapenbeheersingsverdragen te ondertekenen en te ratificeren. Met een aantal van die landen heeft Nederland bilaterale overeenkomsten gesloten, ook in de sfeer van ontwikkelingshulp. Wat vindt het kabinet van de gedachte om die weigering niet zonder consequenties te laten?

De Russische doema heeft in reactie op het besluit van het Amerikaanse congres om de financiële kraan richting Rusland dicht te draaien, aangegeven de contacten met Iran te willen verstevigen. Er gaat veel kennis en wapenmaterieel van Rusland naar Iran. Toen de koude oorlog was afgelopen, is de COCOM-regelgeving, betreffende de export van technologie van Westerse landen naar niet-Westerse landen opgeheven omdat er een discriminerende werking van uitging voor onder andere Rusland. Op welke wijze kan deze export nu toch adequaat worden gereguleerd, zodanig dat landen ook daarop kunnen worden aangesproken?

Waaruit bestaan de inspanningen van het kabinet om het Missile Technology Controle Regime (MCTR) doeltreffend te maken?

De fractie van de VVD vindt het zorgelijk dat met name in NAVO-verband een te geringe vooruitgang wordt geboekt in het tegengaan van de proliferatie van ballistische raketten. Op dit moment kunnen al delen van de zuidflank van Europa door raketten uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika worden bereikt, en de technologie schrijdt voort. Welk tijdpad wordt binnen de NAVO gehanteerd om het TMD-concept, dat een verdediging tegen ballistische raketten beoogt op te zetten? En bestaat daarvoor een groot draagvlak binnen de NAVO?

In het verleden is binnen de Nederlandse krijgsmacht veel aandacht besteed aan een dreiging van chemische wapens, maar niet aan een dreiging van biologische wapens. Waarschuwings- en detectiemiddelen en ook onderzoek ontbreken op dat punt. Wanneer kan de Kamer voorstellen daarvoor tegemoet zien?

Tot nu toe heeft elk krijgsmachtdeel zijn eigen cursussen op het terrein van nucleaire, biologische en chemische wapens (NBC-wapens). Is het gelet op het belang en de doelmatigheid niet beter om de kennis te bundelen tot één instituut voor opleidingen op het terrein van NBC-wapens?

Tot slot ging de heer Van den Doel ervan uit dat de proliferatie van NBC-wapens een integraal onderdeel uitmaakt van de analyse van de veiligheidssituatie in zowel de hoofdlijnennotitie als de defensienota.

De heer **De Milliano** (CDA) constateerde dat de onveiligheid in de wereld toeneemt. Een daadwerkelijk gebruik van massavernietigingswapens door bepaalde staten en terroristische groepen kan niet worden uitgesloten. De CDA-fractie steunt de aangekondigde versterking van de actieve verdedigingscapaciteit van het leger binnen het kader van de NAVO. Zij vraagt daarnaast om initiatieven in internationaal verband ter vergroting van de doeltreffendheid van politieke beheersmechanismen op het vlak van NBC-wapens: non-proliferatie en ontwapening en maatregelen voor de passieve civiele bescherming. In dit verband kan wellicht een koppeling worden gelegd met het instrument van de ontwikkelingssamenwerking. Is het kabinet bereid om te trachten dit punt hoger op de agenda van de EU te krijgen?

Het is om drie redenen verontrustend dat er in Rusland nog zoveel voorraden wapens zijn. Ten eerste kunnen er lokale nucleaire calamiteiten plaatsvinden met grote volksgezondheidsrisico's door slecht beheer en onderhoud. Ten tweede is er het risico van uitverkoop van materiaal en kennis aan andere landen. Ten derde is er het risico van het beheer van nucleaire wapens in een land dat in een politiek vacuüm verkeert. Meent de regering dat de huidige internationale aanpak richting Sovjet-Unie volstaat? Of moet Nederland in EU-verband additionele maatregelen nemen? Spreker sloot zich aan bij de opmerking van de heer Van den Doel

over de gelden die nodig zijn om de voorraad chemische wapens in Rusland op te ruimen.

De heer De Milliano vroeg naar aanleiding van de EI Alvlucht en de export van strategische goederen naar Pakistan hoe waterdicht in Nederland de export- en doorvoercontrole van dualusegoederen is.

Zal de ontwikkeling in Iran van raketssystemen met een ver bereik en van NBC-wapens niet leiden tot een verdere destabilisatie en wellicht escalatie in het Midden-Oosten?

Het CDA is voorstander van een tweezijdige nucleaire ontwapening, uiteraard gegeven de nucleaire doctrine van de NAVO. Welke inzet wil het kabinet in de nieuwe situatie van de post-koude oorlog in EU-verband leveren om nucleaire ontwapening te bevorderen en om het Start-2-verdrag geratificeerd te krijgen door de Russische doema? Wil het kabinet aangeven hoe het aankijkt tegen de recente interessante initiatieven van verschillende zijden om te komen tot nucleaire ontwapening? De heer De Milliano vroeg om een notitie op dit punt, op basis waarvan zijn fractie haar standpunt zal bepalen.

Amerika heeft er 45 mld. dollar voor uitgetrokken om in de komende tien jaar zijn kernwapens slagvaardig te houden, overeenkomstig de afspraken. Er zijn echter berichten dat slagvaardigheid van die kernwapens wordt vergroot en dat er nieuwe kernwapens ontwikkeld worden. De CDA-fractie meent dat er geen disbalans mag worden gecreëerd en vraagt het kabinet de moderniseringsprogramma's kritisch in de gaten te houden.

Gelet op de reële dreiging van aanslagen met chemische en biologische wapens is het belangrijk dat meer aandacht wordt geschonken aan passieve civiele verdediging tegen deze wapens. Bestaan er in Nederland plannen waarmee effectief kan worden gereageerd op calamiteiten van chemische of biologische aard? Zo niet, willen de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie dan tezamen een notitie opstellen?

De heer **Stellingwerf** (RPF) sloot zich aan bij de zorg van het kabinet over de situatie met betrekking tot de proliferatie van NBC-wapens. Het laatste decennium is de druk rond het probleem van de nucleaire wapens afgenomen, maar lijkt het probleem met de biologische en chemische wapens evenredig toe te nemen.

Het Westen verliest versneld de greep op de verspreiding van militair toepasbare kennis en technologie. De verificatie wordt steeds moeilijker, de technieken om massavernietigingswapens te fabriceren worden eenvoudiger, er is sprake van dual use en individuele terroristen of terroristische organisaties kunnen sneller beschikken over wapens of grondstoffen daarvoor. In dit verband is vooral de deplorabele situatie van het Russische leger relevant. De biologische en chemische wapens werden en worden niet voor niets de atoombommen van de armen genoemd en kunnen onvoorstelbaar veel leed aanrichten. Hoewel de regering stelt dat het tegengaan van de proliferatie en de opsporing van biologische wapens de hoogste prioriteit verdient, is de aandacht daarvoor in de wereld te beperkt. Er lijkt sprake van machteloosheid, omdat het niet om de ondertekening maar om de ratificatie en controle van een verdrag gaat. Omdat chemische en biologische wapens makkelijk te transporteren en moeilijk te detecteren zijn, is de controle moeilijk. Klopt het dat er waarschijnlijk in 2001 nog geen verificatieprotocol inzake biologische wapens zal zijn omdat het nog jaren duurt voordat er apparaten voor de detectie van biologische wapens op de markt verschijnen?

Natuurlijk moet worden gestreefd naar ondertekening, ratificatie, opsporing en detectie, maar dat is vooral preventief beleid. Wil het kabinet pogingen ondernemen om in internationaal kader de inzet op

nuttig en succesvol werk als de vernietiging van chemische wapens in Rusland te vergroten?

De nieuwe ontwikkeling van genetisch veranderende ziektekiemen is zorgwekkend. Er kunnen ziekteverwekkende vormen ontstaan die niet meer beheersbaar zijn. In hoeverre wordt bij onderzoek daarnaar rekening gehouden met de relevante relatie met de burgerbevolking? En kan de Nederlandse regering met haar onderzoek naar gemodificeerde ziekteverwekkers ook zelf een biologisch wapen ontdekken? Erkennen de bewindslieden dat de grens tussen onderzoek ten behoeve van defensieve en offensieve doelen dun is? Hoe lang en in welke omvang kunnen militairen te velde beschermd worden? Zijn er voldoende vaccinatiemiddelen beschikbaar?

In het kader van de taakverdeling binnen de NAVO worden de Patriots van Nederland geschikt gemaakt om raketten met een chemische of biologische lading in de laatste fase neer te halen. Maar is het goed om prioriteit te geven aan lowerlayersystemen, gelet op de grote risico's voor de bevolking? Is het niet beter om raketten in de startfase neer te halen? Wil het kabinet het beleid inzake de NBC-wapens inclusief de financiële consequenties betrekken bij de nieuwe defensienota? De aangekondigde bezinning op de rol van de krijgsmacht kan juist in de defensienota worden uitgewerkt.

De ontwikkeling van de Taepo Dong in Noord-Korea wordt in de notitie een grote stap voorwaarts genoemd. Bedoelt het kabinet niet: een grote stap achterwaarts?

Het verwerven van kennis door studenten uit risicolanden behoeft inderdaad aandacht. Het verdient aanbeveling om een soort screening te laten plaatsvinden.

In hoeverre worden drinkwaterbedrijven bij debatten en beleidsontwikkelingen als deze betrokken?

De nucleaire ontwikkelingen in de Verenigde Staten en Rusland waren in het laatste decennium positief, maar moeten verder worden afgewacht. Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en China blijven geheel buiten beschouwing. Kan de samenhang worden aangegeven?

De heer **Harrewijn** (GroenLinks) deelde de zorg van de voorgaande sprekers, maar kondigde aan de accenten anders te zullen leggen. In het verleden kwam vooral uit het Oosten de nucleaire dreiging. Nu die is afgenomen, is er het probleem van het opruimen van schroot. Nu komt, volgens de notitie, de grote dreiging uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Een kritische beschouwing over nucleaire wapens kan tevens verduidelijking geven op het punt van biologische en chemische wapens. De biologische en chemische wapens worden de wapens van de armen genoemd, voor een deel terecht omdat het een antwoord is van landen die niet over voldoende geld voor en kennis over nucleaire wapens beschikken. Er is duidelijk een verband.

De nucleaire ontwapening is aanvankelijk snel gegaan, maar lijkt nu helaas vast te zitten. In de notitie gaat de regering amper in op het toch cruciale non-proliferatieverdrag (NPV). De nucleaire paragraaf in het strategisch concept van de NAVO blijft onveranderd, maar moet volgens de fractie van GroenLinks ter discussie worden gesteld als de NAVO haar tactische kernwapens wil inzetten in een counter proliferation mission, ook in het geval van biologische en chemische wapens. De NAVO-bondgenoten staan een garantie van kernwapenstaten voor, inhoudende dat ondertekenaars van het NPV niet met kernwapens aangevallen zullen worden. Kan deze garantie worden uitgebreid met NBC-wapens aan landen die verdragen inzake biologische en chemische wapens hebben ondertekend? Kan bij de discussie over een nieuw strategisch concept ook een beëindiging van het gebruik van kernwapens worden betrokken, zodat de kernwapens van Volkel kunnen worden verwijderd?

De heer Harrewijn onderschreef de opmerkingen van de heer De Milliano over Start-2 en de ontwikkelingen op het terrein van kernwapens in de Verenigde Staten. Er is sprake van omvangrijke vernieuwing, zoals in het Bulletin of Atomic Scientists beschreven door onderzoeker William Arkin. Kan dit negatieve signaal worden bevestigd en wat kan daaraan worden gedaan? Kunnen er in dit kader ook meer afspraken worden gemaakt met de kernwapennaties het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk?

In een Russische krant heeft het bericht gestaan dat alleen de Verenigde Staten en Duitsland zijn betrokken bij de vernietiging van de chemische wapenvoorraad in Rusland. Kan het kabinet bevestigen dat ook Nederland daarbij is betrokken? Wat is de stand van zaken op dit punt?

Er staan ongeveer 30 landen op de lijst van verdachte landen, maar er worden er slechts zeven genoemd. Dat zijn de landen die steeds in de notitie naar voren komen. Willen de bewindslieden ook de overige landen noemen waarvan een gevaar uitgaat?

De heer **Koenders** (PvdA) onderschreef dat er een verband is tussen nucleaire wapens én biologische en chemische wapens. De reden om kernwapens te behouden of kernwapens te ontwikkelen, moet worden gezocht in een mogelijke biologische en chemische dreiging. Wil het kabinet in dit kader no-first-useverklaringen betreffende nucleaire, biologische en chemische wapens, waarvan de fractie van de PvdA voorstander is, opnemen in het strategisch concept?

Volgend jaar moet een belangrijk punt op de agenda van de review van de NPV zijn: de wil om politieke maatregelen te nemen om het non-proliferatieregime te handhaven. Daarbij moet solidariteit worden getoond met de landen die het NPV effectief controleren en die indien nodig maatregelen nemen. Daarbij mag natuurlijk niet met twee maten worden gemeten. Wil de regering de naleving van het NPV en verplichtingen ten gevolge van andere verdragen aan de orde stellen bij haar bezoeken aan Iran en Rusland?

De heer Koenders sloot zich aan bij de gemaakte opmerkingen over Rusland. Is de minister van Defensie bereid in het kader van de hoofdlijnennotitie te bezien of extra gelden voor de vernietiging van de chemischewapenvoorraden in Rusland een investering in de veiligheid betekenen, waarbij uiteraard gekeken moet worden naar de bijdragen die andere landen leveren? Daarbij kan worden gedacht aan een groei in het kader van de HGIS.

Is de minister van Defensie van mening dat er voor Nederland op enig moment een taak is weggelegd op het terrein van bijvoorbeeld de Patriots? Of moet deze belangrijke taak aan andere landen worden overgelaten?

De testen met kernwapens in India en Pakistan waren een aantasting van het non-proliferatieregime. Deze landen hebben daarmee hun nucleaire status gewit, met alle consequenties van dien voor de regionale veiligheid en de relatie tussen kernwapenstaten en niet-kernwapenstaten. Kabinet en Kamer hebben nauwkeurige afspraken gemaakt over de relatie van Nederland met India en Pakistan in allerlei internationale instellingen en over de criteria die daarbij worden gehanteerd: wederzijdse no first use, verwijdering van raketten aan de grens India/Pakistan, wederzijdse ondertekening van het Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT) en het kernstopverdrag. Kan het kabinet toezeggen eventuele veranderingen in deze criteria zo snel mogelijk aan de Kamer mee te delen?

De Nederlandse regering heeft terecht het befaamde initiatief dat door de groep van acht in de eerste commissie van de Verenigde Naties is ingebracht, afgewezen omdat de tekst daarvan zich niet goed verhoudt met het NAVO-lidmaatschap. In de eerste commissie is voorgesteld om het initiatief te verbreden, waardoor meer NAVO-landen kunnen meedoen. De heer Koenders verzocht de regering na te gaan of de

verbreding van het initiatief en een uitbreiding van de macht via de NAVO kunnen samengaan.

In het kader van internationaal terrorisme vroeg hij tot slot of de bewindslieden informatie kunnen verstrekken over de aanvallen op Soedan en Afghanistan. Onderkent het kabinet het belang van een brede strategie die samen met een aantal landen wordt uitgezet?

Mevrouw **Van 't Riet** (D66) gaf aan dat de proliferatie van massavernietigingswapens na de val van de Muur een zeer belangrijke dreiging vormt. Het is daarom een goede zaak dat veel landen het NPV hebben ondertekend. Maar wat bedoelt de minister van Defensie met zijn opmerking dat het NPV geen garantie is dat landen mettertijd afzien van nucleaire activiteiten voor militaire doelen? Doelt hij op de moeilijke naleving en handhaafbaarheid van het verdrag?

Hoe moet worden omgegaan met het gegeven dat de mogelijkheid om NBC-wapens te vervaardigen niet beperkt blijft tot de staten en dat het verre van denkbeeldig is dat terroristen zich van chemische of biologische wapens bedienen? Is men niet te veel gefocust op het ondertekenen van verdragen in plaats van op een dreiging van een geheel andere orde? Is er op nucleair gebied sprake van een samenwerking tussen Iran en Rusland, waardoor de termijn waarbinnen Iran kernwapens kan produceren wordt versneld?

Mevrouw Van 't Riet vroeg de bewindslieden of Nederland de ene resterende kernwapentaak in NAVO-verband moet behouden en of die taak van militair of politiek belang is. Uit een onlangs gehouden enquête is gebleken dat in Nederland de steun voor lidmaatschap van de NAVO groot maar voor de kernwapentaak minder groot is.

Met de proliferatie van de chemische wapens gaat het soms goed en soms slecht. Als de sancties van de VN en de inspecties van de UNSCOM worden beëindigd, kan Irak binnen enkele maanden de productie van chemische wapens hervatten. Zijn Irak, Soedan en Afghanistan inmiddels chemisch gereinigd en door UNSCOM schoon verklaard?

Biologische wapens vormen misschien wel de grootste bedreiging voor de toekomst. De onbetrouwbaarheid neemt militair gezien af, omdat de overbrengingsmiddelen betrouwbaarder worden en omdat er grotere afstanden kunnen worden overbrugd. Hoe realistisch zijn de VN-resoluties, die de bovengrens aan het bereik stellen op 150 km, als er raketten worden ontwikkeld met een bereik van 2 000 km? In de toekomst zijn de mogelijke gevolgen van biologische wapens voor de Nederlandse krijgsmacht het grootst. Hoe bereidt de Nederlandse krijgsmacht zich voor op beheersingsoperaties waarbij Nederlandse militairen worden geconfronteerd met de dreiging van deze wapens?

De Nederlandse bescherming tegen massavernietigingswapens lijkt het meest gewaarborgd in NAVO-verband. Neemt de minister van Defensie met de opmerking dat de Nederlandse krijgsmacht in staat moet zijn om een evenredige waardevolle bijdrage te leveren aan een bondgenootschappelijke capaciteit, een voorschot op de discussie over de toekomst van de krijgsmacht?

Het antwoord van de bewindslieden

De **minister van Defensie** constateerde dat de nieuwe dimensie van het probleem van de proliferatie breed wordt onderschreven. Het aantal landen dat de potentie heeft om biologische en chemische wapens te ontwikkelen neemt toe. Bovendien worden er technieken ontwikkeld om deze wapens verder te laten reiken, ook naar Europees grondgebied. Het ministerie van Defensie zal overleg voeren met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over de vraag in hoeverre de rampenbestrijdingsorganisatie in voldoende mate is voorbereid op effecten van aanvallen op de burgerbevolking. Het onderzoek naar

scenario's wordt geïntensiveerd, maar kan nooit alle mogelijke scenario's omvatten. De minister zei positief te staan tegenover een gezamenlijke notitie op dit punt van Defensie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De opleidingen op het terrein van NBC-wapens zijn geïntegreerd in de verschillende opleidingen van de krijgsmacht en worden op elkaar afgestemd. Samenvoeging lijkt niet effectief, omdat alle opleidingen dan moeten worden samengevoegd. De minister zei niettemin toe hiernaar te zullen kijken in het kader van de hoofdlijnennotitie.

Het onderzoek naar de genetisch veranderende ziektekiemen wordt strikt via protocollen gereguleerd en gecontroleerd, waarmee het risico van het ontdekken van nieuwe biologische wapens wordt voorkomen. Het onderzoek is gericht op het beschermen van militairen en burgers tegen biologische wapens.

Op de enige tijd geleden gehouden NAVO-top is door Amerika en Nederland aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van biologische en chemische wapens in het nieuwe strategische concept, dus puur vanuit de defensievisie. Het TMD-concept heeft niet in Nederland maar wel in Europa zeer laag op de agenda gestaan. PAC 3 is ontwikkeld om wapens juist hoog in de atmosfeer af te schieten, want in het verleden is bewezen dat het laag afschieten van de Scuds grote problemen met zich brengt. Er is inmiddels een extended air defence taskforce opgericht, waarbij Nederland, Duitsland en Amerika nauw samenwerken aan de ontwikkeling van het TMD-concept. De minister stelde daaraan en aan systemen als LCF uitgebreid aandacht te zullen besteden in de hoofdlijnennotitie. De hoofdlijnennotitie zal een brede veiligheidsanalyse bevatten van de bedreigingen in een veranderende wereld inclusief de manier hoe daarop moet worden gereageerd en alle consequenties van dien voor het budget. Er zal een uitgebreide discussie kunnen plaatsvinden over die hoofdlijnennotitie en de adviezen die daarover worden uitgebracht. De hoofdlijnennotitie zal uiteindelijk resulteren in een nieuwe defensienota. Het is natuurlijk denkbaar om bij de veiligheidsanalyse extra bedragen vrij te maken om de problematiek in Rusland op te lossen. Dat moet dan worden afgewogen in het kader van de afgesproken omvangrijke taakstelling voor Defensie en andere belangrijke maatschappelijke belangen en taakstellingen. Voor alle duidelijkheid, Nederland is één van de weinige landen die Rusland op dit punt reeds helpen. De minister zei toe over verder gaande hulp na te denken, omdat hij het belang ervan onderkent.

De **minister van Buitenlandse Zaken** stelde dat de proliferatie van de NBC-wapens hoge prioriteit heeft, ook in het kader van het GBVB dat overigens in de komende tijd in EU-verband effectiever moet worden gemaakt.

Nederland zal een bijdrage van ongeveer 25 mln. leveren voor de vernietiging van chemische wapens in Rusland. Onder Nederlands voorzitterschap is een extra impuls gegeven aan hulp aan Rusland bij de vernietiging van chemische wapens door de Europese Unie. Nederland organiseert onder meer in EU-verband donorconferenties en hoopt bij het bezoek van Hare Majesteit aan Rusland nadere afspraken te kunnen maken met de Russen. In de algemene vergadering van de VN zijn resoluties aangenomen die oproepen tot implementatie van het CW-verdrag in al zijn facetten. Nederland zal daaraan vanuit zijn specifieke verantwoordelijkheden veel aandacht geven. De minister zei dat het niet makkelijk is om na te gaan of de gelden in Rusland goed worden aangewend, maar dat dit geen reden is voor het kabinet om niet in het vraagstuk te investeren.

Nederland vraagt in de bilaterale contacten met andere landen, ook ontwikkelingslanden, zeker aandacht voor de NBC-problematiek. Iran vindt relaties met een land als Nederland erg belangrijk. Dat is een belangrijk gegeven, omdat vervolgens in de dialoog de problematiek aan

de orde kan komen en er druk kan worden uitgeoefend. De verkoop van kennis en materiaal aan Iran door Rusland wordt in de contacten met Rusland op alle niveaus aan de orde gesteld.

Er wordt alles aan gedaan om de controle op dualusegoederen effectief te maken, maar een waterdichte garantie kan op dit punt niet worden gegeven. De El Alvlucht betrof doorvoer. Het voorval met Pakistan was een geval van spionage.

Nederland zet zich ook op het punt van nucleaire ontwapening al jaren in, getuige het CTBT en het cut-offverdrag. Uiteraard schroomt Nederland niet om bij iedere gelegenheid die zich voordoet aan te dringen op ratificatie van Start-2 door de Russische doema.

Het initiatief van de groep van acht kan niet door Nederland worden ondersteund, omdat het strijdig is met het strategisch concept van de NAVO. In de NAVO-strategie is de theorie van kernwapenafschrikking nodig. Die dreiging heeft uiteraard invloed op een land als Irak. Indertijd is in Madrid niet uitvoerig over dit onderwerp gesproken. Voor Nederland was toen het onderwerp van de vredezaak van de NAVO, eigenlijk een vierde pijler, van groter belang. Een no-first-useverklaring zal de afschrikking ondergraven. Het beleid dat het vorige kabinet voorstond t.a.v. een no-first-useverklaring, wordt onderschreven door het huidige kabinet. In het kader van de begrotingsbehandeling en andere toekomstige debatten kan de Kamer uitvoerig terugkomen op de nucleaire paragraaf in en een eventuele herziening van het strategisch concept van de NAVO.

Het kabinet hoopt dat in de loop van het volgende jaar dankzij het grote aantal onderhandelingsweken, betekenisvolle voortgang kan worden geboekt in het dossier van het verificatieprotocol inzake biologische wapens. Verificatie is kan ook van groot belang bij de bevordering van de naleving van het NPV. Bovendien zullen waarborgsystemen en inspecties nodig zijn en moeten de exportmaatregelen internationaal worden gecoördineerd, met name in de Nuclear Suppliers Group (NSG). In de gevallen waarin een overtreding wordt geconstateerd, zijn specifieke acties nodig. UNSCOM speelt in dit kader een grote rol in Irak. Helaas is Irak op dit moment nog niet chemisch gereinigd.

De nucleaire ontwikkelingen in Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en China zijn al uitgebreid besproken in de vergadering van 30 september jl.

Het kabinet zal begin november in een brief duidelijkheid verschaffen over de exitstrategie van India en Pakistan, aan de hand van de ontwikkelingen die zich in de algemene vergadering van de VN hebben voorgedaan.

De voorzitter van de vaste commissie voor Defensie,
Valk

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
De Boer

De griffier van de vaste commissie voor Defensie,
De Lange